

СОҲАИ ШУҒЛНОКИИ АЛТЕРНАТИВӢ ВА ЗАРУРАТИ ИНЪИКОСИ ОН ДАР ХАЁТ

Мирсаидов А.Б., д.и.и., профессор, сарходими илмии ИИД АИ ҚТ,
Абдуллозода Х. - унвонҷӯи ДДД

Возжаҳои калидӣ: иқтисодиёти деҳот, иқтисодиёти кишоварзӣ, шуглноки, шуглнокии алтернативӣ, захираҳои меҳнати, қувваи кори.

Дар Стратегияи рушди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 кайд шудааст, ки «зарурати афзоиши ҳамзамони миқдори шугли устувори пурмаҳсул ва маҳсулнокии меҳнат, таъмини ҳифзи иҷтимоии самарабахш барои Тоҷикистон ҳадафи асосии рушд дар соҳаи меҳнат дар давраи дарозмуҳлат хоҳад шуд»¹. Шугли пурмаҳсул ин фаъолиятест, ки ба даст овардани сатҳи даромади меҳнати баланд ва ё фоидаро аз соҳибкорӣ мусоидат менамояд. Татбиқи ин ҳадаф бештар дар иқтисодиёти деҳот нафъ меорад. Зеро, яке аз проблемаҳои асосии рушди кишоварзӣ ва деҳот дар ҷумҳурӣ масъалаи қувваи кори барзиёди соҳаи истеҳсолоти аграрӣ, ки пайваста бо дучанд афзуншавии маҳсулнокии ин бахш, тезу тунд мешавад, мебошад.

Дар давраи солҳои 2012-2017 ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ аз 18925,4 то 24576 миллион сомонӣ зиёд шудааст, ки ин зиёдшавӣ 129,9%-ро ташкил дода буд. Маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ ба як коргар сомонӣ 134,8 % зиёд шудааст. Баробари зиёдгариҳои ҳосилнокии меҳнат ҳисоби миёнаи музди меҳнати моҳонаи коргарони кишоварзӣ бештар аз 2,8 баробар афзун гардидааст. Аммо, дар давраи мавриди таҳлил шумораи коргарони кишоварзӣ 3,6 % кам шудааст (ба ҷадвали 1. нигаред). Ин раванд бештар хоҳад шуд, чунки дар соҳаи кишоварзӣ шугли маҳсулноки, ки ба музди меҳнати нисбатан кам инъикос мегардад, вучуд надорад. Ҳамин тавр аҳолии қобили меҳнати зиёдтании соҳаҳои кишоварзӣ ба бахши шуглнокии алтернативӣ ва хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ мегузаранд. Миқдори ночизи даромад аз сарчашмаи асосӣ – соҳаи бевоситаи истеҳсолоти аграрӣ боиси он мегардад, ки пардохтҳои иҷтимоӣ дар даромадҳои маҷмӯии аҳолии деҳот таносуби баландро доро гарданд.

Ҷадвали 1.

Динамикаи нишондиҳандаҳои асосии рушди кишоварзӣ

Нишондиҳандаҳо	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Афзоиш бо %
Шумораи коргарони кишоварзӣ, ҳазор нафар	1520,3	1526,2	1524,2	1545,2	1538,6	1466,1	96,4
Маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ, миллион сомонӣ	18925,4	20358,5	21197,3	21862,8	23008,3	24576,0	129,9
Маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ, ба як нафар коргар, сомонӣ	12448,4	13339,4	13907,2	14150,5	14954,1	16762,8	134,8
Музди меҳнати моҳонаи коргарони кишоварзӣ ба ҳисоби миёна, сомонӣ	158,85	213,26	251,33	278,18	303,04	451,46	284,2

¹ Стратегияи рушди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.- С. 85

Аз рӯи Солномаи оморӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018, саҳифаҳои 70, 132, 234 ҳисоб карда шудааст.

Ҳанӯз шуғлнокии алтернативии воқеӣ дар деҳот ниҳоят кам аст, он асосан дар чамъоварии алафҳои хурӯӣ, машғулият дар корҳои сохтмонӣ, хизматрасониҳои ғайрирасмӣ дар бозори дохили деҳот ва сайёҳии ибтидоии деҳотӣ таҷассум меёбад². Ин шуғлҳо ҳосияти ғайрирасмӣ ва номуназзамро (ғайридоими) доранд. Он асосан аҳолии дар канормондаи деҳотро ҷалб мекунад, ки аз намудҳои асосии шуғлнокии берун карда шудаанд.

Дар ин ҳолат ва дар ин шароит сиёсати давлат метавонад дар асоси ду стратегия, яъне пурра ва дирижизм поягузори гардад. Ҳангоми муносибати яқум метавон тахмин кард, ки ҳуди бозори меҳнат дар сатҳи нисбатан пасти шуғлнокии ва даромадҳо дар деҳот ба баробарвазнии меояд. Теъдоди зиёди аҳолии деҳот дар як қатор минтақаҳо метавонанд ба шуғлнокии алтернативӣ гузашта пурра марганилизатсия шаванд. Як қисми ин аҳоли метавонанд сафи бекорони шаҳроиро пурра намоянд, ки дар натиҷа коҳишҳои минбаъдаи зичии аҳолии деҳот ба амал меояд. Дар ин ҳолат даҳлати давлатӣ низ метавонад аз рӯи ду самт инкишоф ёбад. Давлат метавонад аз ҳисоби дастгирии умумӣ ва чамъшудаи кишоварзии ватанӣ барои дастгирии шуғлнокии деҳот кӯшиш намояд. Чунин протекционизми аграрии зиёдтарӣ барои коҳишҳои рақобатпазирии бахши аграрии мамлакат ва рушди ғайриоклонаи хароҷоти сиёсати аграрӣ хатарнок мебошад.

Сиёсати муосири рушди деҳот маҳз бо ҳамин роҳ рафта истодааст, яъне он аз як тараф барои дастгирии истеҳсолкунандаи кишоварзии ватанӣ ҷиҳати пешниҳоди ҷойи корӣ ба аҳолии деҳот ва аз тарафи дигар барои дастгирии хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ бар зарари истеҳсолоти калони молӣ равона шудааст. Аксари лоиҳаҳои миллӣ барои рушди таъҷилии чорводорӣ, боғдорӣ ва ангурпарварӣ, ҳавасмандгардониҳои шаклҳои хурди хоҷагидорӣ дар КАС ва ғайраҳо равона шудаанд. Барномаи рушди чорводорӣ барои ворид намудани чорвои хушзот аз хориҷа ва дастгирии қарзҳои инвестиционӣ барои навсозии фермаҳои чорводорӣ бузург маблағҳои ниҳоят калонро пешбинӣ мекунад.

Бинобар ин, барои даҳлати давлатӣ дар ин ҳолат роҳи дуюм, яъне сиёсати рушди деҳот, рушди иқтисодиёти деҳот, ки як механизми ибтидоии дастгирии шуғлнокии алтернативиро дар деҳот дар бар мегирад, вучуд дорад. Ин набояд барои дастгирии маснуии ҷойҳои кории ғайриаграрӣ дар деҳот равона гардад. Он бояд имконияти хориҷ сохтани қувваи кории зиёдтариро аз деҳот дар бар гирифта, барои зиёдшавии самаранокии истеҳсолоти кишоварзӣ ва баландгардиҳои даҳлори музди меҳнат дар бахш мусоидат намояд. Дар баробари зиёд шудани даромади аҳолии деҳот афзуншавии талабот ба хизматрасониҳо дар деҳот ва раванди табиӣи ташаккули бозори меҳнати муътадил дар он ҷойҳо ба амал меояд.

Имрӯзҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сиёсати қавии рушди деҳот ҳамчун қисми ҷудонашавандаи сиёсати аграрии мамлакат бағоят ниёз дорад. Таъхир дар ҳалли фасли масоили номбаршуда барои ташаккули кишрҳои аҳолии нодор дар деҳот ва ҳатто умуман барои минтақаҳои дар канормондаи деҳот хатарнок мебошад. Ҳамон тавр, ки аз сохтори шуғлнокии то соли 2017 дида мешавад, миқдори коргарони дар деҳот ба шуғли алтернативӣ дар кишоварзӣ машғулбуда зиёд гардидааст ва ҳиссаи онҳо дар шуғлнокии умумӣ бештар аз 64%-ро ташкил медиҳад(ҷадв. 2.).

Ҷадвали 2.

Динамикаи ҳисоби миёнаи солонаи миқдори бо кироя коркунандаҳо ва шуғлнокии алтернативӣ дар кишоварзӣ

² Мирсаидов А.Б. Сабуров М. Шуғли ғайрирасмӣ дар иқтисодиёти кишоварзӣ ва роҳҳои тақмили он – монография- Душанбе:Эр-граф, 2019.- 175 с.

Нишондиҳандаҳо	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Афзоиш бо %
Ҳамагӣ машғулин дар кишоварзӣ, ҳазор нафар	1520,3	1526,2	1524,2	1545,2	1538,6	1466,1	96,4
Ҳисоби миёнаи солонаи миқдори бо кироя коркунандаҳо	499,9	496,4	494,4	490,8	483,8	520,8	104,2
Шуғлнокии алтернативӣ	1020	1029,8	1029,8	1054,4	1054,8	945,3	92,6

Аз рӯйи Солномаи оморӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018, саҳифаи 70 ва минтақаҳои мамлакат соли 2018, саҳифаи 73 ҳисоб дода шудааст.

Солҳои 2019-2021-ро эълон намудани «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» дар ташаккули сиёсати рушди деҳот пешравӣ ҳисоб меёбад ва мутаносибан боиси қабули барномаҳои мақсадноки рушди иҷтимоӣ мегардад. Дар қисми зиёди минтақаҳои мамлакат барномаҳои махсуси ҳудуди рушди деҳот таҳия карда мешаванд, чунки барномаи миллии инчунин барои маблағгузори барномаҳои минтақӣ роҳандозӣ шудааст. Ҳамаи инҳо падидаи интенсияи мусбат буда, вале мутаассифона на бештар аз он мебошанд.

Қисми зиёди барномаҳои миллии дар худ маҷмӯи барномаҳои соҳавии дахлдори рушди унсурҳои ҷудогонаи инфрасохтори муҳандисӣ ва иҷтимоиро дар деҳот таҷассум мекунанд. Муддати тӯлонист, ки мутлақо дар аксари минтақаҳо кӯшиш мекунанд, ки масъалаи сатҳи пасти даромади аҳолии деҳотро тавассути дастгирии хоҷагиҳои ёрирасони шахсии аҳоли ҳаллу фасл намоянд. Бешубҳа, хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ барои бекорони деҳот ва барои машғулини соҳаи кишоварзӣ, ки музди меҳнати ночиз мегиранд шугли муайян мебошанд. Аммо, барои сиёсати миллии чунин муносибат боз як вазъияти ноилочиро ба вучуд меорад. Корғари соҳаи кишоварзӣ барои он музди меҳнати ночиз дорад ё ҳатто бекор ҳисобида мешавад, ки дар деҳот пешниҳоди меҳнати кишоварзӣ аз талабот ба маҳсулоти кишоварзӣ зиёд мебошад. Масъалаи барзиёдии меҳнатро дар кишоварзӣ аксар вақт бо роҳи саноатигумкунӣ ва экстенсификатсияи бахш ҳаллу фасл мекунанд.

Имрӯзҳо сиёсати рушди деҳот дар ҷумҳурӣ бояд сиёсати минтақавӣ ҳангоми дастгирии молиявӣ ва институтсионалии давлат бошад. Ҳангоми гуногуншаклии зиёди масъалаҳо ва имкониятҳо дар тамоми қаламрави мамлакат бо дастурамали ягона аз марказ ҳаллу фасл намудани онҳо номумкин аст. Дар яке аз минтақаҳо ин масъала тавассути захираҳо, дар дувумӣ тариқи сайёҳӣ, дар дигараш бо роҳи истифодаи имкониятҳои ҳудудӣ ва ғайраҳо ҳаллу фасли худро меёбад.

Ба андешаи мо, вазъияти беилочи камбизоатии дар деҳот ташаккулёбандаро аз рӯйи се самти асосӣ ифшо кардан зарур аст.

Аввалан, ин таъсиси шуғлнокии алтернативӣ мебошад. Шуғлнокии метавонад ҳамчун алтернативӣ мавриди баррасӣ қарор гирад, агар ба он дар қаламрави додасуда истехсолкунандагони асосии кишоварзӣ машғул набошанд, вале он метавонад пурра кишоварзӣ бошад. Ба ибораи дигар, ташаккули сарчашмаҳои алтернативии даромадҳо метавонанд дар натиҷаи диверсификатсияи истехсолоти аграрӣ дар минтақа пайдо шаванд. Аз ин ҷо ду усули дастгирӣ намудор мешаванд.

Баъдан, таъсис додани низоми қарздиҳии хурд дар деҳот барои дастгирии молиявии ташаббусҳои ҳуди сокинон мебошад. Ин метавонад кооперативҳои қарздиҳӣ ё фондҳои махсуси маҳаллӣ бошанд. Бидуни дастгирии молиявӣ ва институтсионалии давлатӣ ин гуна ниҳодҳои худфаъолияткунанда пайдо шуда наметавонанд ва сармояи аввалияро низ ҷамъ карда наметавонанд. Ҳамчунин дар деҳот шакли сабуқкардасудаи бақайдгирии бизнеси хурд зарур аст, зеро онро ба назар

гирифтани лозим аст, ки талафоти эҳтимолии аз андоз ҷойдоштаи чунин бизнес бо талафоти ҳамгуфти давлат аз пайдо нашудани чунин бизнес муқоисанашаванда мебошад. Боз дастгирии давлатӣ (минтақавии) бизнеси венчурии барои диверсификатсияи истеҳсолоти аграрӣ лозим аст. Масалан, дар минтақаи дорои истеҳсоли анъанавии шир метавон ба фарбеҳкунии сермахсули чорвои калони шохдор шурӯъ кард. Агар аз саноати коркард инвестори ба минтақаи ашёи хом маблағҷудокунанда пайдо шавад, он гоҳ метавон аз пахта ё дигар растаниҳои меҳнатталаб оғоз намуд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки санадҳои барномавие, ки дар давоми чандин солҳои охир аз тарафи Ҳукумати ҷумҳурӣ оид ба рушди соҳаи иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар кишоварзӣ қабул карда шудаанд, асосан ба зарурати ҳамкории илмӣ ва коркарди муносибатҳои методологии умумии амалисозии сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодии давлат оид ба таъмини рушди устувори деҳот бо мақсади баланд бардоштани сифати некуаҳолии аҳолии деҳот, гузариши бахши кишоварзӣ иқтисодиёти ҷумҳурӣ ба роҳи рушди инноватсионӣ равона гардидаанд.

Таҳлили шуғлноки дар деҳоти ҷумҳурӣ нишон дод, ки дар давраи аз соли 1990 то соли 2017 шумораи ҳисоби миёнаи солони коргарони истеҳсолоти кишоварзӣ аз 881 ҳазор нафар то 1466,1 ҳазор нафар зиёд гардида, таносуби он дар шумораи умумии машғулбудагон мутаносибан аз 44,7 то 61% коҳиш ёфтааст. Аз ин рӯ, шумораи дар истеҳсолоти кишоварзӣ бевосита машғулбудагон 166,4% зиёд гардида, таносуби он ба 16,3 банди фоизӣ афзун шудааст. Табиист, ки чунин тамоюл дар соҳаи шуғлнокии ғайрикишоварзӣ низ мушоҳида мегардад. Азбаски ҳисоби миёнаи музди меҳнати кормандони кишоварзӣ дар як моҳ ба миқдори 300 сомонӣ наметавонад эҳтиёҷоти оиларо қонеъ намояд, онҳо ба соҳаи шуғлнокии алтернативӣ майл мекунанд. Ин ҳолат бешубҳа аз ғайрисамаранок будани сиёсати шуғлнокии амалишаванда дар муассисаҳои соҳаи кишоварзӣ шаҳодат медиҳад, ки ба афзоиши бекорӣ дар деҳот монета намегардад ва ба ташаккули диверсификатсияшудаи бозори меҳнат дар соҳаи аграрӣ мусоидат намекунад.

Дар хоҷагиҳои аҳолии деҳоти мамлакат, ки асосан дар шакли хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ зуҳур мекунанд, ғайр аз машғулине, ки ба истеҳсоли маҳсулот барои фуруш банд ҳастанд, боз миқдори зиёди аҳоли ба фаъолияти аграрӣ ҷалб шудаанд, ки барои эҳтиёҷоти худ маҳсулот истеҳсол менамоянд. Бешубҳа маълум аст, ки ҷойивазкунии аҳолии аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъол дар соҳаи хоҷагии хонагии табиӣ боиси хароҷоти калони алтернативӣ мегардад. Илова бар ин, он қисми зиёди худшуғлхоро дар хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ бо вазъи хуби моддӣ таъмин намекунад ва хосияти умумии қувваи истеҳсолкунандаро коҳиш медиҳад.

Намудҳои алтернативии шуғлнокии хоси деҳотро баррасӣ карда, бояд дарк намоем, ки таъсиси модели бозори меҳнати ба иҷтимоӣёт равонашуда дар деҳот ин низоми комплекси принципҳои умумиятдошта, муносибатҳо ва методҳои илмӣ, самтҳои мушаххаси сиёсати давлатӣ дар бозори меҳнати соҳаи аграрӣ мебошад, ки ҳангоми он шуғлнокии аҳолии деҳот ҳамчун яке аз мақсадҳои асосии сиёсати макроиқтисодии аграрӣ баррасӣ мегардад.

Дар деҳот шахсоне, ки ҷойи кори худро аз даст додаанд, чун қоида, имконият надоранд, ки бо назардошти набудани шакли алтернативии шуғлнокии таъминкунандаи бозори меҳнати аграрӣ бо ҷойҳои кори нави даромади калондошта дар соҳаи хизматрасонӣ ва инчунин дар соҳаҳои дигари ғайрикишоварзӣ бо кор таъмин гарданд.

Солҳои охир динамика ва сохтори шуғлнокии аҳоли дар хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ ба тағйирот дучор шуда, шумораи дар хоҷагиҳои ёрирасони шахсии молӣ машғулбудаҳо ниҳоят кам гардидааст, ки ин намуди фаъолият сарчашмаи асосии даромади онҳо мебошад. Вақтҳои охир даромад аз хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ дар маҷмӯи даромадҳои оила коҳиш ёфта, ҳиссаи он дар давраи солҳои 2012-2017 ба 14,3 банди фоизӣ кам шудааст (ҷадв. 3.).

Ҷадвали 3.

Даромад аз хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ дар ҷамъи даромади ҳар нафар аҳоли ба ҳисоби миёна

Нишондиҳандаҳо	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Афзоиш бо %
Ҷамъи даромади ҳар нафар аҳоли	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Даромад аз хоҷагии ёрирасони шахсӣ, бо %	19,6	18,6	11,01	5,3	12,49	5,3	- 14,3

Аз рӯи Солномаи омури Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018, саҳифаҳои 111 ва 112 ҳисоб карда шудааст.

Бешубҳа, ин раванд аз ниҳоят мураккаб будани тағйирёбии пешравиҳо дар шуғлнокии байни хонаводаҳои молистеҳсолкунанда ва истеъмолкунанда шаҳодат медиҳад. Эҳтимоли қавӣ меравад, ки дар ин давра аксари дар хонаводаҳои ба намуди молӣ машғулбудаҳо ба намуди хонаводаҳои истеъмоли майл карданд. Бешубҳа, ба ин раванд дастгирии нокифояи хонаводаҳо аз тарафи давлат таъсир расонд.

Барои пайдо кардани кори расмӣ музди меҳнаташ начандон баланд назар ба шахриҳо сокинони деҳот вақти зиёдеро сарф мекунанд (аз рӯи баъзе маълумотҳо қариб нисфи бекорони деҳотӣ бештар аз як сол дар ҷустуҷӯи кор мебошанд). Боз он далел аҷиб аст, ки дар байни сокинони деҳот, ки соҳиби кор набуда, дар қайди марказҳои шуғли аҳоли нестанд, яъне шахсоне, ки ба категорияи аҳолии ғайрифайзоли иқтисодӣ дохил мешаванд дар муқоиса бо шахр ҳиссаи касоне, ки кор кардан мехоҳанд зиёд мебошанд.

Хусусияти бекории деҳот дар он ифода меёбад, ки барои қисми қувваи кори аз кор озодшаванда хоҷагии ёрирасони шахсӣ сарчашмаи ягонаи гирифтани даромад мебошад.

Дар ҳоли ҳозир дар деҳот шаҳрвандони аз 40-сола боло, ки қобилияти корӣ доранд, кор пайдо карда наметавонанд. Дар ин ҳолат машғулият дар хоҷагии ёрирасони шахсӣ сарчашмаи ягонаи гирифтани даромад ҳисоб меёбад. Вале, мақоми соҳибони хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ номуайян аст. Барои қисми зиёди сокинони деҳот машғулиятро чун кори асосӣ дар хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ ба қайд гирифтани (тавассути тартиби бақайдгирии хоҷагии деҳқонӣ-фермерӣ) мушкилоти бисёре пеш меорад.

Мутаассифона, Қонуни қабулгардидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хоҷагии ёрирасони шахсӣ» (аз 8 декабри соли 2003, таҳти №47) мушкилоти мақоми соҳибони хоҷагиҳои ёрирасони шахсиро ҳаллу фасл накард. Қонуни мазкур ин навбат ҳам деҳотиёни дар хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ фаъолияткунандаро аз андозҳо ҳимоя кард, аммо дастрасии онҳоро бароҳҳои расмӣ ҳимоя ҳангоми пиронсолӣ ва беморӣ таъмин накард. Дар айни замон дар ҷумҳурӣ ба ҳисоби миёна бештар аз 50%-и ҳамаи машғулини деҳот дар баҳши ғайрирасмӣ банд мебошанд, ки ин умуман аз нишондиҳандаи шахр ду маротиба зиёд аст. Таҳқиқи соҳаи шуғлноки дар деҳот имкон

–коҳишёбии минбаъдаи шуғлноки дар ташкилотҳои кишоварзӣ на танҳо аз сабаби қатъшавии фаъолияти як қисми онҳо, балки аз ҳисоби дар истехсолоти кишоварзӣ истифода кардани технологияи муосири захирасарфакунонда мебошад;

– устувории шуғлноки дар хоҷагиҳои фермерӣ ва хоҷагиҳои ёрирасони шахсии молистеҳсолкунанда бо дар муҳити онҳо пухта расидани сохторҳои бозории бештар ё камтар қобилияти ҳаётидошта;

– афзуншавии машғулини хоҷагиҳои ёрирасони шахсии истеъмолкунанда дар шакли оммавии шуғлнокии кишоварзӣ.

Ба ақидаи мо, дар деҳот асоси заминавии методологияи рушди шуғлнокии алтернативӣ орқарди самтҳои стратегияи рушди соҳаҳои шуғлнокии алтернативӣ дар каламрави деҳот мебошад, зеро стратегияи алтернативии шуғлнокии аҳолии деҳот ин

моделҳои якҷоякардашудаи амалиёт барои рушди сифатии маҳал дар доираи таъмини тамоюлотии мусбати ҷиҳати сифат ва сатҳи зиндагӣ равонашуда мебошад.

Аз ин рӯ, стратегияи шуғлнокии алтернативии аҳолии деҳот бояд на танҳо мақсаднок, балки комплексӣ низ бошад, он бояд ҳамаи хусусиятҳои деҳот, дар навбати аввал таҷдиди сифатии захираҳои меҳнатиро устувор гардонад ва дастгирӣ намояд. Ин барои тағйирёбии асоснокии шуғлнокии аҳолии деҳот заминаи воқеӣ таъсис медиҳад ва на танҳо ҷойҳои кории навро инкишоф дода ҷойҳои кории мавҷударо дар соҳаҳои афзалиятнокии иқтисодии деҳот нигоҳ медорад, балки дар соҳаҳои ғайрикишоварзӣ ҷойҳои кории нави даромади калондоштаро ташкил мекунад.

Ҳамин тавр, мақсади стратегияи шуғлнокии алтернативии аҳолии деҳот ин коркард ва асосноккунии самтҳои тағйирёфтаи рушди нуқтаи ташаккулёбии афзоиш мебошад, ки талабот ба қувваи кориро ҳавасманд мегардонад ва барои баландшавии музди меҳнат ва даромади аҳолии деҳот дар доираи тақозои қатъии молиявӣ, институционалӣ ва иҷтимоии мавҷуда ёрӣ мерасонад.

Коркарди қоидаҳои асосии стратегияи шуғлнокии алтернативӣ ба дараҷаи муҳим муносибати минтақавиро тақозо мекунад, чунки иҷроии лоиҳаҳо ва барномаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар деҳот амалисозии маҷмӯи тадбирҳоро дар воҳиди сохтори мушаххаси ҳудудӣ, ки на танҳо бо иқтисодии захиравӣ, балки бо мушкилоти ҳосил рушд, аз ҷумла хусусиятҳои фаъолияти меҳнатӣ фарқ мекунад, пешбинӣ менамояд.

Бо дарназардошти ҳосилоти таъсири эҳтимолии иқтисодии захиравии ҳудудӣ ба модели шуғлнокии алтернативӣ зарур аст, ки ҳангоми коркарди стратегия қонунҳои динамикаи шароити табиӣ-иқлимӣ, сифати нури инсонӣ мавриди омӯзиш ва истифода қарор гиранд ва инчунин лозим аст, ки тамоюли рушди муносибатҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ, аз ҷумла ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ-меҳнатӣ ба назар гирифта шаванд, то ки онҳо дар қоидаҳои стратегӣ дуруст инъикос ёбанд.

Баррасии қонунҳои амалкарди иқтисодии захиравии ҳудуди деҳот, ки асоси рушди ҳамаи соҳаҳои таъминкунандаи шуғли алтернативӣ, таъсиси заминаҳои ташаккули нуқтаҳои афзуншавӣ бо назардошти ҳамаи ҷанбаҳои таъмини зиндагӣ (рушди соҳаи иҷтимоӣ ва инфрасохтори муҳандисӣ, диверсификатсияи бизнес дар деҳот, тавсеаи бозори меҳнат, инкишофи равандҳои худидоракунии маҳаллӣ) мебошанд ҳатмӣ аст.

Бо назардошти мавҷудияти тағйироти муҳими қувваи кории хоҷагӣ аз рӯйи иқтисодии иҷтимоӣ-меҳнатӣ ва инчунин муассасаҳо оид ба имкониятҳои таъсиси ҷойҳои кории самарабахш зарур аст, ки варианти концепсияи шуғлнокии самаранок таҳия карда шавад. Ин низоми чораҳо ва механизмҳои сафарбаркунии нисбатан пурраи захираҳо бо мақсади рушди шуғлнокии ҳаматарафа дар асоси диверсификатсияи шаклҳои бизнеси даромаднокии кишоварзӣ ва ғайрикишоварзӣ дар деҳот таъмин мекунад.

Бо дарназардошти он, ки хоҷагӣҳои хонагии деҳотҷойҳо аксаран имконияти маҳдуди ҷалби маблағҳои қарзиро доранд, онҳо ҳангоми интихоби стратегияи иқтисодии таъмини зиндагӣ бисёр вақт ба шакли камхарочоти бизнес тавачҷуҳ мекунад.

Аз ин рӯ, дар байни омилҳои, ки барои аҳолии деҳот сарчашмаи муҳими таъмини зиндагӣ мебошанд, метавон шуғлнокии фаъолияти ғайрикишоварзиро дар заминаи захираҳои табиӣ маҳаллӣ ҷудо намуд, яъне тақвияти диверсификатсияи истеҳсолоти кишоварзӣ ва рушди соҳаи шуғлнокии алтернативӣ дар деҳот мебошад, ки таъсиси иқтисодии самарабахши дар тағйирӣ намудҳои фаъолият асосёфтаре дар назар дорад. Иқтисодҳои табиӣ-ҳудудӣ ва иҷтимоии аҳолии бояд асоси рушди фаъолияти ғайрикишоварзӣ гарданд.

Дар ҷумҳурӣ ба нақши бешубҳа муайянкунандаи кишоварзӣ дар ташаккули рушди устувори бозори меҳнати аграрӣ нигоҳ накарда, ҳангоми таъмини шуғлнокии коргарон дар истеҳсолоти кишоварзӣ ва умуман дар деҳот амалан принсипи нақшавӣ намоён намешавад. Ба ҳайси роҳи баромад аз вазъияти барзиёдии меҳнат дар бозори меҳнати ҳудуди деҳот, ки мушкилоти ташаккули таъмини устувори зисти аҳолиро

пурзӯр мекунад, рушди бозори меҳнати дар асоси инкишофи намудҳои бизнеси ғайрикишоварзӣ ва кишоварзии ғайрианъанавӣ диверсификатсияшуда зарур аст.

Аз ин рӯ, иқтидорҳои табиӣ-худудӣ ва иҷтимоии сокинон бояд асоси рушди фаъолияти ғайрикишоварзӣ гарданд.

Баробари рушди муносибатҳои бозорӣ дар фаъолияти иқтисодиёти деҳот нақши соҳибкорӣ дар соҳаҳои хизматрасонӣ, ки аз тарафи ташкилотҳои сохтмонӣ, манзилӣ-коммуналӣ, нақлиётӣ, савдо ва муассисаҳои хӯроки умумӣ расонида мешаванд, баланд хоҳад шуд.

Муносибатҳои алтернативӣ оид ба таъмини шуғлноқӣ дар деҳот бояд барои баланд бардоштани сатҳи шуғлноқӣ ва даромади аҳолии деҳот тавассути рушди фаъолияти ғайрикишоварзӣ асос ёбанд.

Адабиёт

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 26 декабри соли 2018

2. Стратегияи рушди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон бари давраи то соли 2030.- С. 85

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мусоидат ба шуғли аҳоли» /Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2018.- №12, қ. 2, моддаи 1006

4. Мирсаидов А.Б., Сабуров М. Шуғли ғайрирасмӣ дар иқтисодиёти кишоварзӣ ва роҳҳои такмили он – монография- Душанбе:Эр-граф, 2019.- 175 с.

5. Шодиев Ҷ.Р. Комплекси туристии Тоҷикистон: Мушкилот ва дурнамои рушд дар асри XXI//маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ, Донишгоҳи молия ва иқтисоди Тоҷикистон - Душанбе, 2017. – С. 120- 131

6. Солномаи оморӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018.-С. 70, 132, 234

АННОТАТСИЯ

СОҲАИ ШУҒЛНОКИИ АЛТЕРНАТИВӢ ВА ЗАРУРАТИ ИНЪИКОСИ ОН ДАР ҲАЁТ

Дар мақола сабабҳои мавҷудияти шуғли альтернативӣ дар деҳотҷойҳо ва нақши он дар диверсификатсияи манбаъи даромадҳои кормандони соҳаҳои кишоварзӣ ва умуман таъмин намудани шуғлноқӣ дар иқтисодиёти деҳот мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Пайваста бо рушди иқтисодиёти деҳот теъдоди зиёди аҳолии деҳот ва қувваҳои меҳнати барзиёдтӣ дар як қатор минтақаҳо метавонанд ба шуғлнокии альтернативӣ гузаранд.

АННОТАЦИЯ

АЛТЕРНАТИВНАЯ ЗАНЯТОСТЬ И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ОТРАЖЕНИЯ В ЖИЗНИ

В статье рассматриваются причины существования альтернативной занятости в сельской местности и ее роль в диверсификации источников дохода работников сельского хозяйства и занятости в сельском хозяйстве в целом. С развитием сельской экономики большое количество сельского населения и избыток рабочей силы в ряде регионов могут перейти на альтернативную занятость.

Ключевые слова: сельское хозяйство, экономика сельского хозяйства, занятость, альтернативная занятость, трудовые ресурсы, рабочая сила.

ANNOTATION

ALTERNATIVE EMPLOYMENT AND THE NECESSITY OF ITS REFLECTION IN LIFE

The article examines the reasons for the existence of alternative employment in rural areas and its role in diversifying the sources of income for agricultural workers and employment in the rural economy in general. With the development of the rural economy, a large number of the rural population and the surplus labor force in a number of regions may switch to alternative employment.

Keywords: *rural economy, agricultural economics, employment, alternative employment, labor resources, labor force.*